

**Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
Жешувський університет (Польща)
Педагогічний інститут Чендуського університету (КНР)**

Матеріали

II міжнародної науково-практичної конференції

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ І СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

11 квітня 2017 року

**Харків
ХНПУ
2017**

Список використаних джерел

1. Лихвар В. Д. Розвиток художньо-творчого потенціалу молодших школярів у процесі образотворчої діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / В. Д. Лихвар. – Херсон. держ. ун-т. – Херсон, 2003. – 24 с.
2. Лоуэн А. Психология тела. (Телесноориентированный биоэнергетический психоанализ) : пер. С. В. Коледа / А. Лоуэн. – М. : Изд-во «Независимая ассоциация психологов-практиков», 1997. – 200 с.
3. Микитюк С. О. Ресурсний підхід до професійної підготовки майбутнього вчителя : монографія / С. О. Микитюк. – Х. : Монограф, 2012. – 342 с.
4. Моляко В. О. Психологічна теорія творчості // Обдарована дитина / В.О. Моляко. – 2004. – № 6. – С. 2-9.
4. Туриніна О. Л. Психологія творчості : навч. посіб. / О. Л. Туриніна. – К. : МАУП, 2007. – 160 с.
5. Чаплигін О. К. Творчий потенціал людини: від становлення до реалізації / соціально-філософський аналіз : [монографія] / О. К. Чаплигін. – Х. : Основа, 1999. – 277 с.

УДК 371.4

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ СТАРШОКЛАСНИКА ДО МІЖНАЦІОНАЛЬНОГО СПІЛКУВАННЯ

Н. Д. Подчерняєва, м. Харків

У тезах розкрито підстави для розвитку міжнаціонального спілкування старшокласників. Здійснено аналіз наукових пошуків з проблем спілкування старшокласників, їхніх психологічних особливостей. З'ясовано межі старшого шкільного віку, підліткового та юнацького періодів. Схарактеризовано психологічну готовність старшокласника до міжнаціонального спілкування та розкрито її обумовленість віковими особливостями старшокласника.

Ключові слова: міжнаціональне спілкування, спілкування, психологічна готовність, ранній юнацький вік, старшокласник.

The basis for development of senior pupils' international communication has been revealed in the article. The analysis of scientific research on the problems of senior pupils' communication and their psychological peculiarities has been conducted. The limits of senior school age, adolescence and youth period have been determined. Senior pupils' psychological readiness for international communication has been characterized, and the dependence of this readiness on senior pupils' age features has been revealed.

Key words: international communication, communication, psychological readiness, early adolescence, senior pupil.

У доповіді президента Міжнародної комісії з освіти XXI століття при ООН Жака Делора «Навчання: прихований скарб» (1996) було виділено чотири групи компетенцій, які отримали назву «Навички 21 сторіччя»: навчитися вирішувати повсякденні проблеми; навчитися постійно вчитися; навчитися бути етично відповідальним; навчитися жити разом (уміння поважати інших і працювати з іншими людьми) [7, с.10]. Особливо важливою в сучасних умовах міграційних процесів стає остання група - навчитися жити разом. Враховуючи інтеграцію України у світове співтовариство, актуальності набуває проблема виховання нового

покоління, психологічно готового до міжнаціонального спілкування. Нагальною ця проблема стає саме у старшому шкільному віці.

Освіта повинна сприяти прояву кращих людських якостей, національної самосвідомості з метою зближення народів і культур. Особистісна культура міжнаціонального спілкування означає вміння взаємодоповнювати культури різних націй і будувати за цим принципом взаємовідносини на основі доброзичливості, співпереживання і поваги до кожної індивідуальності [2, с. 4].

Проблема готовності вивчалася дослідниками в різних аспектах: досліджувалась структура готовності (Ф. Гоноболін, Є. Климов), аналізувались рівні сформованості психологічної готовності (М. Боришевський, М. Дьяченко, Л. Кандибович). Вивчення проблеми спілкування старшокласників пов'язане з працями О. Леонтьєва, Б. Ананьєва, Є. Ільїна, В. Мясіщева, Г. Андреєвої. Психологічні особливості старшокласників розглядали А. Бодальов, Л. Божович, І. Кон, А. Мудрик. Певна кількість досліджень присвячена феномену міжнаціонального спілкування старшокласників (Ю. Арутюнян, Л. Дробіжева, І. Залєсова, І. Махрова, І. Мачуська, Г. Назаренко, В. Присакар, І. Серова).

Психологи розмежовують підлітковий вік (отроцтво) і юність. Але хронологічні межі цих періодів дуже умовні, вони частково перетинаються. Вік між 14–15 і 16–17 роками в одних випадках визначається як рання юність, в інших — як кінець отроцтва. І. Кон вважає юнацьким вік від 14–15 до 18 років. Л. Божович визначає старший шкільний вік як юнацький. У дослідженні спираємось на позицію А. Мудрика, який відносить старшокласників (14,5–17 років) до віку ранньої юності [5, с.8].

Старшокласник готується не до життя взагалі, а до життєдіяльності в певних етносоціокультурних умовах. Вплив національних стосунків на людину набуває значущості через індивідуальну позицію особистості, яка належить до певного етносоціуму, культури, історичної епохи, природно-географічного регіону. Під культурою міжнаціонального спілкування розуміють сукупність спеціальних знань і умінь, а також адекватних їм вчинків і дій, що виявляються в міжособистісних контактах і взаємодії представників різних етнічних спільнот, що дозволяють швидко і безболісно досягати взаєморозуміння і згоди в загальних інтересах [4, с. 89]. До особистісних якостей, необхідних для успішного міжнаціонального спілкування належать такі, як етнічна і національна гідність, гордість, совість, відповідальність, воля, товариськість, тактовність, емпатія, толерантність. Ці якості є внутрішніми моральними регуляторами поведінкових проявів особистості у міжнаціональних стосунках.

Сутність поняття „готовність” трактують по-різному залежно від видів діяльності. М. Дьяченко і Л. Кандибович розуміють готовність як налаштування на виконання діяльності, яке обумовлюється мотивами й позитивним ставленням до цієї діяльності. Учені визначають поняття „готовність” як цілеспрямований прояв особистості, що містить у собі її переконання, погляди, мотиви, почуття, вольові та інтелектуальні якості, знання, уміння, навички, налаштування на певну поведінку [3, с.335–337]. У структурі готовності В. Сластьонін виділяє науково-теоретичний, практичний і психологічний компоненти [8, с.76–84].

Психологічна готовність старшокласника до міжнаціонального спілкування має складну структуру і включає в себе такі компоненти: мотиваційний (стимулювання позитивної мотивації старшокласників до опанування культурою міжнаціонального спілкування - інтерес до національної культури та культур інших країн; позитивне ставлення до навколишнього та диференційованого культурного середовища; толерантне ставлення до представників різних етнічних груп; потреба в спілкуванні, взаємодії з людьми різних національностей; усвідомлення соціальної значущості ефективного міжнаціонального спілкування для національної та культурної ідентифікації особистості); орієнтаційний (знання та уявлення про сутність міжнаціонального спілкування як особистісної і суспільної цінності; культурні особливості, систему цінностей власного та інших етносів, що входять до складу української нації; правові основи міжнаціонального спілкування, соціальні і політичні умови співіснування різних етносів у багатонаціональній державі; правила та норми спілкування у багатонаціональному колективі; методи запобігання конфліктним ситуаціям у стосунках представників різних етносів); операційний (уміння міжнаціонального спілкування - комунікативні: слухати, розуміти, налагоджувати взаємодію з представниками інших національностей, ефективно використовувати вербальні і невербальні засоби спілкування, створювати сприятливу психологічну атмосферу міжнаціонального спілкування; інтелектуальні: критично аналізувати соціокультурні ситуації, конструктивно вирішувати конфліктні ситуації, які виникли, бути готовим і здатним включатися в міжетнічну взаємодію; організаторські: визначати мету, стратегічне і тактичне планування, приймати рішення, аналізувати і контролювати хід діяльності, створювати команду, співпрацювати в команді); вольовий (самоконтроль, мобілізованість, саморегуляція дій); оціночний (самооцінка, критичність). Старшокласники, в силу вікових особливостей, чутливі до корекційно-розвивальних впливів, тому саме в цей період варто звернути увагу на формування психологічної готовності старшокласника до міжнаціонального спілкування.

У старшому шкільному віці зменшується гострота міжособистісних конфліктів і негативізм у взаєминах з оточенням, зростає контактність та комунікативність [1]. З'являється необхідність у новому досвіді, пізнанні і захищеності: комфортне спілкування з людьми, потреба у прийнятті та визнанні. Це викликає потребу в спілкуванні, взаємодії з людьми різних національностей.

Ставлення старшокласників до окремих предметів починає змінюватися, і зумовлюється інтересами, нахилами, намірами отримати певну інформацію. Виникає інтерес до знань та уявлень про сутність міжнаціонального спілкування як особистісної і суспільної цінності.

Центральний психологічний процес в юнацькій самосвідомості — формування особистої ідентичності, почуття індивідуальної самототожності, наступності та єдності (Е. Еріксон) — забезпечує формування самооцінки, критичності. Поведінка старшокласника за самою суттю є колективно-груповою. По-перше, спілкування з однолітками – важливий канал інформації. По-друге, це специфічний вид діяльності і міжособистісних стосунків. Групова гра, а потім і інші види спільної діяльності виробляють необхідні навички соціальної взаємодії, вміння підкорятись колективній дисципліні і в той же час відстоювати свої права, співвідносити особисті інтереси з

суспільними. Поза товариством однолітків, де взаємовідносини будуються принципово на різних починаннях і статус потрібно заслужити та вміти підтримати, дитина не може виробити необхідних дорослому комунікативних якостей. По-третє, спілкування з ровесниками – це особливий вид емоційного контакту. Усвідомлювання групової належності, солідарності, товариської взаємодопомоги не лише полегшують юнацьку автономізацію від дорослих, але й дає старшокласнику надзвичайно важливе для нього відчуття емоційного благополуччя і стійкості [6, с. 266-267]. Таким чином забезпечується вольовий компонент психологічної готовності старшокласника до міжнаціонального спілкування.

Оціночний компонент психологічної готовності старшокласника обумовлений головним психологічним надбанням ранньої юності — виявленням цінності свого внутрішнього світу. Зовнішній світ починає сприйматися через себе. Розвивається здатність до самоаналізу і потреба систематизувати, узагальнювати свої знання про себе.

Характерною рисою розвитку особистості в ранньому юнацькому віці є вироблення світогляду, який регулює взаємини юнаків, впливає на формування ціннісних орієнтацій, на поведінку, ставлення до людей і проектування свого майбутнього. У старшому шкільному віці виникає таке міжособистісне новоутворення, як вірність, тобто здатність дотримуватися моралі, етики та ідеології суспільства, його норм і цінностей. У юнаків та дівчат формуються такі риси, як емпатія, співчуття, співпереживання, взаєморозуміння, взаємодопомога, підтримка, здатність контролювати гнів, агресію, негативні переживання тощо [9, с.235]. Ці риси сприяють розвитку комунікативних, інтелектуальних, організаторських умінь міжнаціонального спілкування і обумовлюють операційний компонент.

Таким чином, психологічна готовність старшокласника до міжнаціонального спілкування обумовлена особливостями вікового розвитку особистості і є плідним підґрунтям для створення умов міжнаціонального спілкування та формування відповідних особистісних якостей.

Узагальнюючи розгляд психологічної готовності старшокласника до міжнаціонального спілкування, можна виокремити такі вікові особливості старшокласників, що її обумовлюють: контактність та комунікативність, зміну ставлення до навчальних предметів, особистісну ідентичність, самосвідомість, вироблення світогляду, формування ціннісних орієнтацій.

Список використаних джерел

1. Андреева Т. В. Психология семьи: учеб. пособие / Татьяна Владимировна Андреева. – СПб.: Речь, 2007. – 384 с.
2. Безкоровайна О. В. Панорама політологічних студій // Науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету. – Випуск 5–6, 2011. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jm/Soc_Gps.
3. Дьяченко М. И. Психология высшей школы: [уч.пос. для вузов: 2-е изд. перераб. и доп.] / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович – Мн.: Изд-во БГУ, 1981. – 383 с.
4. Крысько В.Г. Психология и педагогика. 2-е изд., стереотип. – М.: Издательский центр «Академия», 2007. – с. 89.
5. Мудрик А.В. О воспитании старшеклассников: Кн. для клас. руководителей. – 2-е изд., доп. и перераб. – М.: Просвещение, 1981. – 176 с.
6. Психология подростка: учебник / под редакцией члена – корреспондента РАО А. А. Реана. – СПб.: ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2007. – 480 с.

7. Стандарти громадсько-активної школи: навчання впродовж усього життя: навчально-методичний посібник / Шиян Р.Б. Під заг. ред. Даниленко Л.І. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. – 66 с.
8. Сластенин В. А. Профессионально-педагогическая подготовка современного учителя / В. А. Сластенин // Педагогика. – 1991. – № 10. – С. 79 – 81.
9. Хавула Р. Психологічний аналіз ціннісних орієнтирів у юнацькому віці / Р. Хавула // Зб. наук. пр. молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. – 2012. – Вип. 1. – С. 231-237. – [Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2012_1_37].

УДК: 159.9: 124.2-124.5+159.98

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО ВНЗ: ПСИХОТРЕНІНГ РОЗВИТКУ ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ СФЕРИ

С. Є. Сосніхіна, м. Харків

Тези присвячені актуальній проблемі психологічного супроводу студентів у межах навчально-виховного процесу педагогічного ВНЗ.. Розглянуто психологічні механізми реалізації ціннісно-смыслової сфери. Основна увага зосереджена на розвитку та корекції ціннісно-смыслової сфери сучасної студентської молоді. Запропоновано психотренінгове авторське заняття «Візуалізація мрій».

Ключові слова: психотренінг, ціннісно-смыслова сфера, система цінностей, цінності, візуалізація, студенти.

The article depicts the actual problem of students' psychological support in educational process of pedagogical universities. The psychological mechanisms of realization of value-sense sphere have been revealed. The development and correction of modern students' value-sense sphere have been focused on. The author's psycho-training class «Visualization of dreams» has been offered.

Key words: psycho-training, value-sense sphere, system of values, values, visualization, students.

Формування ціннісно-смыслових орієнтацій є довготривалим процесом і відбувається через призму особистісного усвідомлення життєвих пріоритетів та під впливом факторів соціального характеру.

Ціннісно-смыслова сфера реалізується допомогою різних психологічних механізмів: інтеріоризації, ідентифікації, інтерналізації [6].

Б. Ананьєв зазначає, що «формування особистості шляхом інтеріоризації – присвоєння продуктів суспільного досвіду і культури в процесі виховання і навчання – засвоєння певних позицій, ролей і функцій, сукупність яких характеризує її соціальну структуру. Всі сфери мотивації і цінностей детерміновані саме цим суспільним становленням особистості» [1, с. 248].

У трактуванні поняття «інтеріоризація» дотримуємося теорії діяльності О. Леонтьєва, який зазначає, що весь психічний розвиток людини соціально детермінований процесом засвоєння індивідом суспільного досвіду, накопиченого людством, знань і способів діяльності [3].

Засвоєння соціальних цінностей відбувається в процесі ідентифікації. В. Леонтьєв зазначає, що базовим компонентом механізму ідентифікації є